

“TARİHSEL ÇEVRE KONUSUNDA SON YILLARDA GÖRÜLEN GELİŞMELER”(*)

29 Kasım-1 Aralık 1978'de Almanya'nın Münih kentinde toplanan 3. Avrupa'nın Tarihi Kentler Sempozyumunda üçüncü defadır, çevre ölçeğinde koruma konusunda değişik metotlarla elde edilen deneyimlerin sonuçları tartışılmış, karşılıklı bilgi alışverişi yapılmış ve tarihsel kentlere bir gelecek sağlamanın yolları aranmıştır.

Eski eserlerin ve tarihsel çevrenin korunması son 15 yıl içinde önemli bir anlam ve kapsam değişikliği geçirmiştir.

A. GENELDE GELİŞMENİN GEÇİRDİĞİ EVRELER:

1964'de Avrupa Konseyi içinde bir grup uzman, İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan yıkım ve felaketlerin sonucunda, tek yapı ölçeğinden çıkarılan ve kent ve bölge ölçeğinde bir sorun haline gelen tarihi çevre korunması konusunda rasyonel bir politika geliştirmek amacıyla görevlendirilmiştir. Böylece birbirini takip eden Barselona, Viyana, Bath, Hauge ve Avingnon sempozyumları düzenlenmiş ve sonuçta anıtsal ve mimari değerli tek tek yapıların korunmasından, (archecturel conservation) bütünleşmiş korumaya (integrated Conservation) geçişin ilk ve önemli adımları atılmış, eski eser kavramı ile birlikte tarihsel çevre, sit (doğal, arkeolojik, tarihi, kentsel vb.) deyimleri geliştirilmiştir.

1975 yılında, tarihsel çevrenin korunması konusunda iki önemli belge üretilmiştir; Amsterdam Deklarasyonu ve Avrupa Kartası. Devamla, aynı yıl, Avrupa Konseyi bünyesinde “Bölge Planlama ve Anıtlar ve Sitler Yürütme Kurulu” (Steering Committee For Regional Planning and Monuments and Sites) kurulmuştur. Böylece ilk defa, Bölge Planlama (genelde planlama) ile tarihsel çevre korunmasının karşılıklı bağımlılığı resmi olarak kabul edilerek, belgelenmiş, ancak uygulamada henüz bir başarı elde edilememiştir.

1969'da Brüksel'de yapılan Bakanlar Konferansında bütünleşmiş koruma ilkeleri onaylanmış, üye devletlerin temsilcilerinden oluşturulan Uluslararası tarihi yapıların ve sitler Komitesi 1971 yılında Avrupa Konseyi içinde kurulmuştur. Bu Komitelerin görevi, tarihsel çevre korunmasının teknik, yasal, mali ve ekonomik yönlerini araştırmak, bütünleşmiş koruma konusunda ulusal ve uluslararası ölçütler geliştirmektir.

1975 yılından sonra, üç önemli sempozyum daha yapılmıştır. 1976'da Berlin'de yapılan toplantıda; Berlin, Barselona, Paris, Stocholm ve Viyana örneklerinde büyük kentlerdeki koruma olgusu, 1977'de Granada'da kırsal kesimdeki koruma sorunu, aynı yılın Kasım ayında Ferrera'da tarihsel kent çevresinde görülen yığılmalar, kentleşme ve kent çevresindeki kırsal alanların yok edilmesi tartışılmıştır. Toplantıların sonuçları tarihsel çevrenin korunmasına yeni boyutlar getirmiştir. Örneğin Berlin Konferansında, önemli bir sanat ve tarihsel değeri olmayan 19 yy. yaşantısını simgeleyen basit ancak kültürel değerli yapılarında korunmaya değer oldukları vurgulanarak, son yüzyıl içinde aşırı büyüyen kentlerin merkezindeki yoğunluk artışı, çevredeki kontrolsüz büyüme ile birlikte, kentlilerin yaşam düzeyi düşüklüğüne dikkat çekilmiş, ayrıca tarihsel yapılara yalnızca kültürel ve sosyal işlev vermenin yeterli olamayacağı belirtilerek bu yapıların konut stokunun önemli bir parçası olarak ekonomik değer taşıdıkları önemle vurgulanmıştır.

Ferrera'da yapılan toplantının sonuç bildirgesinden ise, kırsal alanların çeşitli yollarla elden çıkarıldığı, kırsal nüfusun kentlere göçe zorlandığı, geleneksel tarımsal yapısının bozulduğu ve yerini endüstriye terk ettiği vurgulanarak; kırsal alanın hızla kentleştiği, kırsal konutların turistik nitelikli ikincil konuta dönüştüğü, kentsel yapı teknik ve malzemesinin kırsal alanda uygulanarak geleneksel kırsal yapıyı bozup değiştirdiği savunulmaktadır. Bu durumda kırsal tarihi çevrenin korunması, kırsal altyapının uygun bir düzeye getirilmesiyle birlikte, kırsal kente akışı önleyip, orta ve küçük ölçekli kentlerin oluşturulmasına olanak verecektir.

Benzer bir kentsel koruma ise, kent içindeki fonksiyonların yer değiştirmesini önleyip kent çevresindeki düzensiz gelişmeleri önemli oranda engelleyebilecektir. Tüm bu elde edilen bilgiler göstermektedir ki koruma konusunda ilgi, tek yapıdan kentsel ve kırsal tarihi çevrenin korunmasına kaymıştır. Bu konularda üretilen bilgiler ulusal ve uluslararası örgütlerden olan UNESCO ve ICOMOS içindede benzer çalışmalar yapılmaktadır. ICOMOS'a bağlı uluslararası “Anıtlar ve Sitler Komitesi”nde iki önemli çalışma yapılmış; Rothenburg'da küçük ölçekli kentlerde koruma olgusu, Rlovdiv (Bulgaristan) de anonim mimari ve kentsel yerleşmelerin korunması tartışılmıştır.

(*) Bu çeviri, 29 Kasım-1 Aralık 1978'te Münih, Landshut, Bavaria da yapılan 3. Avrupa'nın Tarihsel Kentleri Sempozyumuna Prof. Alfred Schmid tarafından sunulan “The Progress Made Since European Architectural Heritage Year 1975” adlı makaleden kısaltılarak Yıldız NAMIKOĞLU tarafından çevrilmiştir.

1976'da UNESCO'nun Varşova'da düzenlediği tarihsel kentlerin kurtarılması ve modern yaşama katılması konulu toplantıya katılan 45 üye devletin üçte biri üçüncü dünya ülkesidir. Özellikle küçük Afrika ülkeleri tarihsel ve kültürel değerlerin korunması sorununu, ülkenin bağımsızlığını kazanması ile bir arada değerlendirmekle koruma konusunun çok önemli bir yönünü vurgulamıştır. Bu kadar UNESCO'nun Nairobi'de düzenlediği 19. genel toplantısında tüm üye ülkelerce de onanmıştır.

B. TARİHSEL ÇEVRE KORUNMASINDAKİ GELİŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ:

Avrupa Konseyince, tarihsel çevrenin korunması konusunda yapılan çalışmalar iki nedenle önemlidir. Birincisi çalışmalar disiplinler arası bir temele dayanmaktadır (bu temel üniversitelerde bile kurulamamaktadır). İkincisi, çok geniş bir katılım sonucu elde edilmiştir. Ayrıca Avrupa'da halk kitleleri koruma politikalarını eleştirebilmekte ve yerel politikalarının oluşturulmasında bir ölçüde söz sahibi olmaktadır. Bu olumlu gözüken gelişmelere karşın bir takım uluslararası kuruluşların ötesinde tarihsel çevrenin korunmasından sorumlu olan ve doğrudan etkilenen halk kitleleri soruna yeterli düzeyde sahip çıkmamaktadır ve ne zaman sahip çıkılacağı da belirgin değildir. Avrupa Konseyinin 1975'de başlattığı bir çalışma ile 50 üye ülkeden bütünleşmiş koruma ilkelerin uygulanması incelenmiş bulunmaktadır. Buna göre, ülkesel planlama çalışmalarına giren bir koruma programı bulunmamaktadır. Programlar çoğunlukla kısa dönemlidir. Korumaya ayrılan mali kaynaklar yetersizdir. Ayrıca hiç bir proje tam olarak uygulanamamış, parçalanmış ve kısaltılmıştır.

Tüm bu sonuçlar kesin bir yenilgiyi mi göstermektedir, yoksa gösterilen amaç çok mu ulaşılmaz niteliktedir, tam olarak cevap verilemez. Ancak projeler, disiplinler arası ürün nitelikleri ile değerli bir belgedirler ve sonuçların alınması için henüz çok erkendir.

Avrupa Konseyi ile ilgili Komitelerinin çalışmaları sonucunda geliştirilen bütünleşmiş koruma ilkeleri ile ülkesel plan ilkelerinin arasında sağlam bir bağ kurulamamış olduğu da görülmektedir. Ayrıca ilkelere yeterli yasal ve örgütsel uygulama temelleri de oluşturulamamış, çevre ölçeğinde koruma politik bir düzeyde kalmıştır. Bu tür gelişmeler sağlanamadan yürütülen envanter çalışmaları yetersiz kalmaktadır. Ayrıca günümüzün spekülasyon koşulları içinde eski eserlerin korunmasını istemek, eski eser sahibi kişilerin çok büyük bir değerden vazgeçmesini nedenlediğinden, çoğunlukla sonuçsuz kalmaktadır. Eski eser olup özel mülkiyette bulunan yapıların onarım ve bakımları çok büyük maliyet yaratmakta, bu amaçla verilen koruma kredileri yetersiz kalmaktadır. Avrupa Konseyine üye ülkelerden hiç bir yerde yeni konut üretimine ayrılan kaynakların bir kesimini korumaya kaydırılması da söz konusu olmamıştır.

Kamu düzeyinde görülen olumsuz gelişmelere karşılık, Belediye düzeyinde olumlu adımlar atılmış, çevre ölçeğinde koruma konusuna pratik çözümler getirilmiştir. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı sonrası ve 1950-60 yılları arasında kentlerin yeniden yapılması sırasında alınan cesur imar kararları da kullanılarak, büyük oranda kentsel yaya bölgeleri oluşturulması da sağlanmış ve önemli ölçüde halk desteği de bulunmuştur. Bu gelişmenin tek olumsuz yanı olarak, kentsel arsaların kısıtlı olması nedeniyle arsa fiyatları yükselmiş ve konut fiyatları göreceli olarak artmıştır. Bu olumsuz yan, Belediyelerin düşük gelirli gurupları fiyat artışları hususunda korunmasıyla bir ölçüde engellenebilir.

Kentsel çevrenin korunmasının diğer önemli bir boyutu da; kentlere küçük ölçekli kasabaların insancıl ölçüsünü yeniden kazandırması, kentlilik bilinci uyandırması ve bir amaca yönelik toplu bir hareket yaratmasıdır. Kentliler sokak ve mahalle ölçeğinde örgütlenerek birlikler oluşturmakta, ortak bir amaç için kent yönetimine katılmakta ve yerel bir güç oluşturmaktadır.

Merkezi ve yerel otoriteleri korkutan bu gelişme aslında demokratikleşmenin doğal bir sonucudur. Bununla birlikte, bu çevreci anlayışın kişisel isteklerden kaynaklandığı açıktır. Kişiler gerçekte oy verdikleri kişilere ve partilere güvenmekte, asıl değişikliği onlardan beklemektedir.

Bu sırada Avrupa Konseyi de; ülkelerin yasalarını ve örgütlenmelerini "bütünleştirilmiş koruma" ilkesine göre uyarlamaları için tavsiyeler hazırlamakta, Avrupa'nın koruma durumunu saptamak için çalışmalar yapmakta ve Belediyelere koruma konusunda bir el kitabı hazırlamaktadır.

Bütün bu gelişmelerin ötesinde, bugün ne yapılabilir? Avrupa Konseyi, 1980 yılını tarihsel kentlerin korunmasına, ayrılmasını istemekte, ayrıca yerel yönetimlere kent planlaması ve koruma konusunda basit ve yardım programları hazırlamaktadır. Bunlarla birlikte Avrupa Konseyinin en önemli görevi yayınlar ve karşılıklı bilgilenmelerdir. Bu yalnızca üretilen bilgilerin basılıp yayılması değil, tüm üye ülkelerden edinilen bilgilerin günü gününe düzenli olarak ilgili en küçük birime de (Belediyelere) iletilmesi, dil kolaylığı sağlanması ve üye ülkeleri teşvik edici, çok iyi bir basın yayın ekibinin kurulması demektir.

Ayrıca üç önemli konu vardır. Birincisi, yerel ve merkezi örgütlerin, korunmadan etkilenen halk kesimi ile ilişkisini koparmaması gerekmektedir. Her türlü planlamanın olduğu gibi koruma amaçlı planlarda, halkın anlayacağı basit bir dil ile halka anlatılmalıdır. İkincisi, yerel yönetimler koruma amaçlı planları uygulamada gerekli olan yasal, mali ve teknik güç ile donatmalıdır. Yerel ve Merkezi düzeyde bu konuda uğraş veren kişiler eğitilmeli, bu amaca yönelik özel örgütler kurulmalıdır. Üçüncüsü, eğer Belediyeler mali güç sağlama konusunda yetersiz ise, merkezi hükümet bu konuda mali kaynak yaratmalı, var olan kaynaklardan pay ayırmalıdır.